

ALKOGOLGA TOBE BEMORLARDA SHAXS MOSLASHUVCHANLIK SALOHİYATI VA INDIVIDUAL-TIPOLOGIK XUSUSIYATLARNING REGRESSIYA TAHLILI

F.E.Gaziyeva¹

Mas'ul muallif: F.E.Gaziyeva,
M.Ulug'bek nomidagi O'zbekiston
Milliy universiteti "Psixologiya"
kafedrası dotsenti v.b.

Received: 13 Oktabr 2026

Accepted: 18 Oktabr 2026

Published: 23 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the
author(s). Licensee Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: F.E.Gaziyeva
ALKOGOLGA TOBE BEMORLARDA
SHAXS MOSLASHUVCHANLIK
SALOHİYATI VA INDIVIDUAL-
TIPOLOGIK XUSUSIYATLARNING
REGRESSIYA TAHLILI /
F.E.Gaziyeva // Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.
— 2026. — T. 10, № 2. — B.
247–250.

1. M.Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti "Psixologiya" kafedrası dotsenti v.b.

Annotatsiya. Maqolada alkogolga tobe bemorlarning shaxs moslashuvchanlik salohiyati hamda ularning individual-tipologik xususiyatlari muhokama etilgan. Tadqiqotchilarning bemorlarning shaxs moslashuvchanlik salohiyati ko'rsatkichlari va individual-tipologik xususiyatlari o'rtasidagi korrelyatsion va regression bog'liqlikni ochib beradi.

Kalit so'zlar: Shaxsning moslashuvchanlik salohiyati, asab-ruhiy barqarorlik, kommunikativ qobiliyatlar, axloqiy normativlik, ekstraversiya, introversiya, labillik, agressivlik, bezovtalik, spontanlik.

РЕГРЕССИОННЫЙ АНАЛИЗ АДАПТАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ЛИЧНОСТИ И ИНДИВИДУАЛЬНО-ТИПОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ У ПАЦИЕНТОВ С АЛКОГОЛЬНОЙ ЗАВИСИМОСТЬЮ

Аннотация. В статье рассматриваются адаптационный потенциал личности пациентов с алкогольной зависимостью и их индивидуально-типологические особенности. Автор раскрывает корреляционные и регрессионные взаимосвязи между показателями адаптационного потенциала личности пациентов и их индивидуально-типологическими характеристиками.

Ключевые слова: Адаптационный потенциал личности, нервно-психическая устойчивость, коммуникативные способности, моральная нормативность, экстраверсия, интроверсия, лабильность, агрессивность, тревожность, спонтанность.

REGRESSION ANALYSIS OF PERSONAL ADAPTIVE POTENTIAL AND INDIVIDUAL-TIPOLOGICAL TRAITS IN PATIENTS WITH ALCOHOL DEPENDENCE

Abstract. This article examines personal adaptive potential and individual-typological traits in patients with alcohol dependence. Particular attention is paid to the relationships between adaptive resources and personality characteristics associated with psychological stability and behavioral regulation. Correlation and regression analyses were used to identify the associations between indicators of personal adaptive potential and individual-typological traits and to determine the relative contribution of specific personality characteristics to adaptive functioning in patients with alcohol dependence.

Keywords: personal adaptive potential, neuropsychological stability, communicative abilities, moral normativity, extraversion, introversion, lability, aggressiveness, anxiety, spontaneity.

Kirish. Shaxsning moslashuv salohiyati alkogolga tobe bemorlarda muhim ruhiy-psixologik omillardan biri hisoblanadi. U insonning asabi-ruhiy barqarorligini saqlashi, o'z xulq-atvorini boshqara olishi, shaxslararo munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yish hamda murakkab va zo'riqishli hayotiy vaziyatlarga moslasha olish qobiliyatini ifodalaydi. Moslashuv salohiyatining pasayishi dezadaptiv xulq-atvorga sabab bo'ladi. Shu bois alkogolga tobe bemorlarda shaxs moslashuv salohiyatini o'rganish ularning individual ruhiy xususiyatlarini chuqurroq anglash, davolash va reabilitatsiya imkoniyatlarini baholash hamda ularga mos psixologik yordam va profilaktik chora-tadbirlarni ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

Natijalar. Shaxs moslashuvchanlik salohiyati hamda ularning individual-tipologik xususiyatlari o'rtasidagi bog'liqliklarni tekshirish uhn 2026 yil maxsus tadqiqot o'tkazildi. Unda L.Sobchikning "Individual-tipologik so'rovnomasi" dan A.Maklakov va S.Chernyaninning "Adaptivlik" metodikalaridan foydalanildi. Tadqiqotimizda Respublika Ixtisoslashtirilgan ruhiy salomatlik ilmiy-amaliy tibbiyot markazining Narkologiya 1 bo'limining 60 nafar bemorlari ishtirok etdi. Tadqiqot tanlanmasida 54 ta erkak va 6 ta ayol, yoshi 24 dan 65 yoshgacha bo'lib o'rtacha yoshi $42,63 \pm 9,83$ ni tashkil etdi. 14 ta bemorning farzandi yo'q qolgan 46 tasi farzandli. 9 ta bemor ishlaymaydi, 51 tasi mehnat faoliyatiga jalb etilgan. Psixoaktiv moddalar iste'mol staji 1 yildan 25 yilgacha bo'lib, tanlamamiz uchun o'rtacha iste'mol staji $7,83 \pm 4,94$ ni tashkil etdi.

1-jadval

Shaxsning moslashuvchanlik salohiyati va individual-tipologik xususiyatlari

o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqliklar

	Shaxs moslashuvchanlik salohiyati	Asab-psixik barqarorlik	Kommunikativ qobiliyatlar	Axloqiy normativlik
Ekstraversiya	-0,385 **	-0,313 *	-0,623 **	-0,033
Spontanlik	-0,202	-0,201	-0,303 *	0,182
Agressivlik	0,137	0,120	0,064	0,303 *
Rigidlik	-0,122	-0,228	0,105	0,121
Introversiya	0,440 **	0,405 **	0,582 **	-0,036
Senzitivlik	-0,043	0,012	-0,140	-0,173
Bezovtalik	0,246	0,326 *	-0,001	0,015
Labillik	-0,071	-0,031	-0,270 *	0,123

1-jadvalda alkogolga tobe bemorlarning shaxs moslashuvchanlik salohiyati hamda ularning individual-tipologik xususiyatlari o'rtasidagi korrelyatsiyasi (Pirson bo'yicha) aks etadi. Korrelyatsion tahlil natijalarini talqin qilishda shaxs moslashuv salohiyati va uning tarkibiy komponentlari teskari baholash tamoyiliga asoslanganligi inobatga olindi. Ya'ni mazkur shkalalarda yuqori ball moslashuv imkoniyatlarining pasayishini, past ball esa nisbatan yuqori moslashuv darajasini ifodalaydi. Shu sababli korrelyatsiya koeffitsientining yo'nalishi mazmunan ushbu baholash xususiyati asosida izohlandi.

Ekstraversiya shaxs moslashuv salohiyati bilan statistik jihatdan ahamiyatli manfiy bog'lanishni namoyon etdi ($r=-0,385$; $p<0,01$). Mazkur natija ekstraversiya darajasi oshgan sari umumiy moslashuv salohiyati ko'rsatkichlarining yaxshilanishini ko'rsatadi. Xuddi shuningdek, ekstraversiyaning asab-psixik barqarorlik ($r=-0,313$; $p<0,05$) hamda kommunikativ qobiliyatlar ($r=-0,623$; $p<0,01$) bilan manfiy bog'lanishi yuqori ekstraversiyaning nisbatan barqaror asab-psixik holat va samaraliroq kommunikativ moslashuv bilan bog'liqligini ko'rsatadi.

Introversiya esa shaxs moslashuv salohiyati ($r=0,440$; $p<0,01$), asab-psixik barqarorlik ($r=0,405$; $p<0,01$) va kommunikativ qobiliyatlar ($r=0,582$; $p<0,01$) bilan musbat bog'langan. Teskari baholash tamoyilidan kelib chiqib, bu introversiya kuchayishi moslashuv imkoniyatlarining pasayishi, asab-psixik barqarorlikning susayishi hamda kommunikativ moslashuvdagi qiyinchiliklarning ortishi bilan birga kechishini anglatadi.

Spontanlik kommunikativ qobiliyatlar bilan statistik jihatdan ahamiyatli manfiy bog'langan ($r=-0,303$; $p<0,05$). Ushbu natija spontanlikning ayrim kommunikativ jarayonlarda nisbatan faol va erkin xulqiy javoblar bilan bog'liq bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Agressivlikning axloqiy normativlik bilan musbat bog'lanishi ($r=0,303$; $p<0,05$) esa agressiv tendensiyalar ortishi bilan normativ xulq-atvor ko'rsatkichlarining yomonlashishi o'rtasida bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi.

Bezovtalik asab-psixik barqarorlik bilan musbat bog'langan ($r=0,326$; $p<0,05$), bu bezovtalikning kuchayishi asab-psixik barqarorlikning pasayishi bilan birga kechishini bildiradi. Labillikning kommunikativ qobiliyatlar bilan manfiy bog'lanishi ($r=-0,270$; $p<0,05$) esa ushbu xususiyatning kommunikativ faoliyat bilan ma'lum darajada bog'liqligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, olingan natijalar shaxs moslashuv salohiyati individual-tipologik xususiyatlar bilan selektiv va mazmunan farqlanuvchi tarzda bog'langanligini ko'rsatadi. Ayniqsa, ekstraversiya va introversiya moslashuv salohiyatining umumiy ko'rsatkichlari, asab-psixik barqarorlik hamda kommunikativ qobiliyatlar bilan eng izchil bog'lanishlarni namoyon etdi. Bu esa alkogolga tobe bemorlarda moslashuv resurslarini baholashda individual-tipologik xususiyatlarni hisobga olish muhimligini ko'rsatadi.

Korrelyatsion tahlil psixologik xususiyatlar va ko'rsatkichlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikning mavjudligi, yo'nalishi va kuchini aniqlash imkonini beradi, biroq u alohida omillarning natijaviy ko'rsatkichga mustaqil hissasini belgilab bermaydi. Shu sababli individual-tipologik xususiyatlarning shaxs moslashuv salohiyatiga qo'shadigan mustaqil hissasini va eng muhim bashoratchilarni aniqlash maqsadida regressiya tahlili qo'llanildi.

2-jadval

Shaxsning moslashuvchanlik salohiyati va individual-tipologik xususiyatlari o'rtasidagi regression bog'liqliklar tahlili

Tobe o'zgaruvchi	Prediktor	B	β	t	p	R^2	Korrekt-n. R^2	F
Shaxs moslashuvchanlik salohiyati	Ekstraversiya	-2,006	-0,223	-1,666	0,101	0,231	0,204	8,563
	Introversiya	3,487	0,330	2,472	0,016			

Ko'p omilli regression tahlil natijalariga ko'ra (2-jadval), ekstraversiya va introversiya shaxs moslashuvchanlik salohiyatidagi variativlikning 23,1 foizini tushuntirdi ($R^2=0,231$; korreksiyalangan $R^2=0,204$; $F=8,563$). Model tarkibida introversiya statistik jihatdan ahamiyatli mustaqil prediktor sifatida namoyon bo'ldi ($B=3,487$; $\beta=0,330$; $t=2,472$; $p=0,016$), ekstraversiyaning hissassi esa statistik ahamiyatlilik darajasiga yetmadi ($B=-2,006$; $\beta=-0,223$; $t=-1,666$;

$p=0,101$). Shaxs moslashuvchanlik salohiyati ko'rsatkichi teskari baholanishini hisobga olganda, introversiya darajasining ortishi moslashuv imkoniyatlarining pasayishi bilan bog'liqligi aniqlandi.

3-jadval

Asab-psixik barqarorlik va individual-tipologik xususiyatlari o'rtasidagi regression bog'liqliklar tahlili

Tobe o'zgaruvchi	Prediktor	B	β	t	p	R^2	Korrekt-n. R^2	F
Asab-psixik barqarorlik	Ekstraversiya	-1,391	-0,210	-1,637	0,107	0,319	0,282	8,740
	Introversiya	2,510	0,323	2,545	0,014			
	Bezovtalik	3,412	0,375	3,365	0,001			

3-jadvalda asab-psixik barqarorlik va ba'zi individual-tipologik xususiyatlar o'rtasidagi ko'p omilli regression tahlili keltirilgan. Ekstraversiya, introversiya va bezovtalik asab-psixik barqarorlikdagi variativlikning 31,9 foizini tushuntirdi ($R^2=0,319$; korreksiyalangan $R^2=0,282$; $F=8,740$). Model tarkibida introversiya ($B=2,510$; $\beta=0,323$; $t=2,545$; $p=0,014$) va bezovtalik ($B=3,412$; $\beta=0,375$; $t=3,365$; $p=0,001$) statistik jihatdan ahamiyatli mustaqil prediktorlar sifatida namoyon bo'ldi. Ekstraversiyaning mustaqil hissasi esa statistik ahamiyatlilik darajasiga yetmadi ($B=-1,391$; $\beta=-0,210$; $p=0,107$). Asab-psixik barqarorlik ko'rsatkichi teskari baholanishini hisobga olganda, introversiya va ayniqsa bezovtalik darajasining ortishi asab-psixik barqarorlikning pasayishi bilan bog'liq ekanligi ma'lum bo'ldi. Standartlashtirilgan koeffitsientlar bo'yicha bezovtalik ushbu modeldagi eng kuchli prediktor bo'ldi ($\beta=0,375$).

4-jadval

Kommunikativ qobiliyatlar va individual-tipologik xususiyatlari o'rtasidagi regression bog'liqliklar tahlili

Tobe o'zgaruvchi	Prediktor	B	β	t	p	R^2	Korrekt-n. R^2	F
Kommunikativ qobiliyatlar	Ekstraversiya	-0,921	-0,422	-3,592	0,001	0,515	0,479	14,583
	Introversiya	0,797	0,312	2,775	0,008			
	Spontanlik	-0,477	-0,172	-1,710	0,093			
	Labillik	-0,193	-0,066	-0,625	0,534			

4-jadvaldagi regressiya tahlilidan ko'rinib turibdiki, ekstraversiya, introversiya, spontanlik va labillik kommunikativ qobiliyatlardagi variativlikning 51,5 foizini tushuntirdi ($R^2=0,515$; korreksiyalangan $R^2=0,479$; $F=14,583$). Model tarkibida ekstraversiya ($B=-0,921$; $\beta=-0,422$; $t=-3,592$; $p=0,001$) va introversiya ($B=0,797$; $\beta=0,312$; $t=2,775$; $p=0,008$) statistik jihatdan ahamiyatli mustaqil bashoratchilar sifatida namoyon bo'ldi. Spontanlik ($p=0,093$) va labillik ($p=0,534$) esa mustaqil ahamiyatga ega bo'lmadi. Standartlashtirilgan koeffitsientlarga ko'ra, kommunikativ qobiliyatlarni eng kuchli bashorat qiluvchi omil ekstraversiya bo'ldi ($\beta=-0,422$). Teskari baholash tizimi hisobga olinganda, ekstraversiyaning ortishi kommunikativ moslashuvning yaxshilanishi, introversiya ortishi esa uning yomonlashuvi bilan bog'liq ekanligi ko'rsatildi.

5-jadval

Axloqiy normativlik va individual-tipologik xususiyatlari o'rtasidagi regression bog'liqliklar tahlili

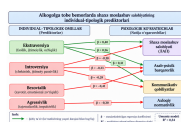
Tobe o'zgaruvchi	Prediktor	B	β	t	p	R^2	Korrekt-n. R^2	F
Axloqiy normativlik	Agressivlik	0,650	0,303	2,421	0,019	0,092	0,076	5,863

Regression tahlil natijalariga ko'ra (5-jadval), agressivlik axloqiy normativlikning statistik jihatdan ahamiyatli bashoratchisi sifatida namoyon bo'ldi ($B=0,650$; $\beta=0,303$; $t=2,421$; $p=0,019$). Model axloqiy normativlikdagi variativlikning 9,2 foizini tushuntirdi ($R^2=0,092$; korreksiyalangan $R^2=0,076$; $F=5,863$).

Axloqiy normativlik ko'rsatkichi teskari baholanishini hisobga olganda, agressivlik darajasining ortishi ushbu shkala ballarining oshishi, ya'ni axloqiy-me'yoriy moslashuvning pasayishi bilan bog'liq ekanligini ko'rsatadi. Standartlashtirilgan regressiya koeffitsienti ($\beta=0,303$) mazkur bog'lanishning o'rtacha darajadagi yo'nalishga ega ekanligini ko'rsatadi.

Shunday qilib, agressivlik alkogolga tobe bemorlarda axloqiy normativlikning pasayishi bilan bog'liq mustaqil psixologik omillardan biri sifatida namoyon bo'ldi. Biroq modelning tushuntiruvchi imkoniyati nisbatan past ($R^2=0,092$) bo'lib, axloqiy normativlikning shakllanishida agressivlikdan tashqari boshqa psixologik va ijtimoiy omillar ham muhim rol o'ynashini ko'rsatadi.

1-rasm. Alkogolga tobe bemorlarda shaxs moslashuvchanlik salohiyati va individual-tipologik xususiyatlari o'rtasidagi aloqalar

XULOSA. Tadqiqotimizdan olingan natijalar asosida quyidagi xulosalarga keldik:

Ekstraversiya shaxs moslashuv salohiyati, asab-psixik barqarorlik va kommunikativ qobiliyatlarning yuqori darajasi bilan bog'liq bo'lib, moslashuvni qo'llab-quvvatlovchi ijobiy individual-tipologik omil sifatida namoyon bo'ldi.

Introversiya shaxs moslashuv salohiyati, asab-psixik barqarorlik va kommunikativ qobiliyatlarning pasayishi bilan bog'liq bo'lib, umumiy moslashuv imkoniyatlarini cheklovchi salbiy omil sifatida tavsiflandi.

Bezovtalikning kuchayishi asab-psixik barqarorlikning pasayishi bilan bog'liq bo'lib, psixologik moslashuv resurslarini susaytiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo'ldi.

Agressivlikning ortishi axloqiy normativlikning pasayishi bilan bog'liq bo'lib, xulq-atvorning me'yoriy boshqaruvi susayishini tavsiflaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

[1] Gaziyeva, F. E. Gaziyeva, Z. E. Kimoyoviy bog'liqlik mavjud bemorlarda shaxs moslashuv salohiyati tashxisi muammolari - "Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi" ilmiy-amaliy jurnal № 7, 2024. B. 25-27.

[2] Gaziyeva, Z. E. Alkogolga tobe bemorlarda o'zgarishga tayyorlik ko'rsatkichiga ta'sir etuvchi omillar - "Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi" ilmiy-amaliy jurnal № 8, 2025. B. 87-90.

[3] Narkulova, I., Matkarimova, G., Mamatmurotov, O., Gazieva, F., Vohidov, E., Jurayeva, S., & Maxmudova, Z. (2026). Exploring the Role of Neuroplasticity in Enhancing Educational Outcomes Through Trauma-Informed Interventions. Indian Journal of Information Sources and Services, 16(1), 591–598. <https://doi.org/10.51983/ijiss-2026.16.1.61>

